

ГАВРИШ НАТАЛЯ СТЕПАНІВНА

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
професор кафедри аграрного, земельного та екологічного права,
доктор юридичних наук, професор*

ВДОСКОНАЛЕННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ, ВІДТВОРЕННЯ ТА ОХОРОНИ ҐРУНТІВ

Важливим напрямом державної аграрної та екологічної політики нашої держави на сучасному етапі суспільного розвитку є вдосконалення нормативно-правового забезпечення використання, відтворення та охорони ґрунтів, спрямоване на збереження їх родючості, гарантії цільового використання, підвищення врожайності та якості вирощуваної сільськогосподарської продукції в рамках загальної програми вдосконалення юридичного механізму охорони та раціонального використання земель.

На сьогодні, використання ґрунтів здійснюється шляхом користування їх природними властивостями не лише при експлуатації земель сільськогосподарського призначення, а й в галузі ведення лісового господарства, при забезпеченні режиму земель природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення, при експлуатації земель курортного, оздоровчого, рекреаційного та іншого призначення. Тому, відтворення ґрунтів повинно забезпечуватись системою заходів, спрямованих на відновлення їх якісних і безпекових характеристик шляхом здійснення рекультивації, меліорації, дезактивації та інших способів їх відновлення, та здійснювати всебічну охорону ґрунтів шляхом застосування системи державно-правових, організаційних, технологічних, економічних та інших заходів, спрямованих на збереження і відтворення родючості та цілісності ґрунтів, їх захист від деградації, ведення сільськогосподарського виробництва з дотриманням ґрунтозахисних технологій та забезпеченням екологічної безпеки довкілля шляхом консервації, зняття та складування родючого шару ґрунтового покриву у випадках, визначених законодавством, попередження їх псування, забруднення, засмічення та усунення правопорушень у цій сфері.

Незважаючи на наявність в законодавстві норм, які передбачають різноманітні заходи, спрямовані на відтворення родючого шару ґрунту, його охорону, на практиці суб'єкти земельних відносин часто не виконують дані вимоги.

З огляду на інтенсивне використання земель України, особливо в процесі реалізації різних інвестиційних проектів, процеси погіршення якісного стану ґрунтів, їх деградації, є особливо відчутні. Найважливішою умовою збереження біосфери, нормального рослинного покриву і продуктивності сільського господарства є постійна турбота про охорону ґрунту, його структуру і властивості, здійснення системи заходів

з підвищення родючості. Заходи правового характеру в даному контексті мають пріоритетне значення.

Ґрунт – один з найважливіших природних ресурсів і головне природне багатство, оскільки володіє унікальною здатністю – родючістю. Ріст використання природних ресурсів, зростання народонаселення в останні десятиліття зумовлює екологічну спрямованість їхнього вивчення, де провідне значення належить ґрунтам як середовищу перебування і життєдіяльності рослин, тварин і мікроорганізмів, а також ролі ґрунтів у планетарних колообігах води, атмосферних газів, хімічних елементів і живих речовин.

Ґрунт є основою сільського господарства і середовищем, в якому виростають практично всі продовольчі культури. Підраховано, що 95 % нашого продовольства виробляється безпосередньо чи опосередковано на ґрунтах. Маса харчових продуктів, які отримує людина на суші внаслідок використання родючості ґрунтів, становить 93 % від усієї маси продуктів харчування людини.

Цінність ґрунтів пояснюється не тільки їх винятковим значенням для сільського господарства, а й важливою екологічною роллю, яку вони відіграють у житті всієї біосфери Землі. Ґрунт належить до вразливих і практично невідновних природних ресурсів. Так, інтенсивне використання ґрунтів України зумовило розвиток процесів деградації. Біля третини орної території еродовано, втрачено 30 % органічної речовини, забруднено близько 20 % і підтоплено близько 12 % території, приблизно 40 % орних ґрунтів у підорному шарі перещільнено, помітно зменшуються запаси поживних речовин, негативні процеси спостерігаються на меліорованих ґрунтах. Водночас вирішення питання регулювання використання, відтворення й охорони ґрунтів на сьогодні є вкрай необхідним завданням, адже ґрунт як компонент поверхні землі – це один із найважливіших природних об'єктів, головне природне багатство, оскільки володіє унікальною властивістю – родючістю.

Розробка сучасних моделей нормативно-правового забезпечення використання, відтворення й охорони ґрунтів, що сприятиме проведенню єдиної державної політики у цій сфері, дасть можливість вжити ефективних заходів задля збереження родючості, цільового використання, підвищення врожайності й якості вирощуваної на них сільсько-господарської продукції й виконання відповідних вимог земле- та ґрунтоохоронного законодавства. Дослідження сучасного аграрного, земельного й екологічного законодавства України свідчить, що воно не повною мірою вирішує проблеми забезпечення належного використання, відтворення та охорони ґрунтів. Тому для України, багатой на чорноземі, життєво важливо створити зразковий рівень правового регулювання використання, відтворення, охорони та управління ґрунтовими ресурсами, що передбачає створення, насамперед, довгострокової державної стратегії з цих питань та всебічний контроль за виконанням її положень [1, с. 3–4].

Аналіз чинних законодавчих актів показує, що правові норми встановлено, переважно, для ґрунтів, які стосуються категорії земель сільськогосподарського призначення. Орієнтація земельного законодавства на категорію «землі» не враховує специфічні особливості ґрунтів як найважливішого компонента довкілля, виконує найважливіший комплекс екологічних функцій, як і природних, і у антропогенних екосистемах. Нині навіть небагато згадки про ґрунт у системі нормативно-правових актів активно витісняється категорією «земля» або «землі», яка за своєю юридичною сутністю є, насамперед, соціально-економічною категорією. Існуючі в науковій літературі, нормативних актах та законопроектах формулювання досить повно відображають сучасні наукові уявлення про ґрунт як самостійне природне тіло, проте з юридичного погляду вкрай розпливчасті, невизначені і не зустрічають розуміння серед законодавців. Тому за юридичному визначенні категорії «ґрунт» пропонується обмежитися декількома її найважливішими параметрами, у ролі яких слід, передусім, використовувати вміст гумусу і щільність ґрунту. Природно, що обмеження категорії «ґрунт» невеликим набором характерних ознак десь звузить, а десь невиправдано розширить кількість природних чи рукотворних об'єктів, що належать до ґрунтів, але дозволить зрушити з мертвої точки проект закону «Про збереження ґрунтів та охорону їх родючості».

Цей законопроект визначає правові, економічні, екологічні та організаційні основи використання та збереження ґрунтів, охорони і відтворення їх родючості, встановлює основні принципи державної політики у цій сфері, вимоги щодо збереження якісного стану ґрунтового покриву, захисту його від негативних природних та антропогенних впливів.

А також, пропонуємо розробити проекти постанов Кабінету Міністрів України «Про нормативи якісного стану ґрунтів», «Про внесення змін до Порядку збирання, використання, поширення інформації про опустелювання та деградацію земель», «Про утворення Координаційної ради з питань боротьби з деградацією земель та опустелюванням».

Список використаних джерел:

1. Гавриш Н. С. Правовий режим ґрунтів в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.06. Одеса, 2018. 466 с.

Ключові слова: ґрунт, земля, використання ґрунтів, збереження ґрунтів, відтворення ґрунтів, охорона ґрунтів.

Key words: soil, land, soil use, soil conservation, soil reproduction, soil protection.